

Razvoj međunarodnih organizacija

Medved, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:661853>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno pravo

Lucija Medved

RAZVOJ MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Davorin Lapaš

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Lucija Medved, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lucija Medved, v.r.

Sažetak

Rad se bavi temom razvoja međunarodnih organizacija kao danas priznatih subjekata međunarodnoga prava. Prve se preteče međunarodnih organizacija javljaju još u 20. stoljeću pr. Kr. U radu se može pratiti daljnji razvoj tijekom srednjeg vijeka te novog doba, i procvat međunarodnih organizacija nakon razdoblja dvaju svjetskih ratova. Kao prva međunarodna univerzalna organizacija pobliže je opisana Liga naroda, a zatim i danas najvažnija međunarodna organizacija, Ujedinjeni narodi. U radu je riječ i o međunarodnopravnom subjektivitetu međunarodnih organizacija, teorijama koje objašnjavaju nastanak međunarodnopravne osobnosti, te posljedicama koje to svojstvo ima u unutarnjem pravnom poretku država, kao i u međunarodnom pravnom poretku. Kao dokument važan za priznanje međunarodnopravnog subjektiviteta međunarodnih organizacija, izlaže se i savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda iz 1949. godine.

Ključne riječi:

međunarodne organizacije, subjekt međunarodnog prava, međunarodnopravna osobnost, Međunarodni sud, Liga naroda, Ujedinjeni narodi

Abstract

The paper deals with the development of international organizations as recognized subjects of international law today. The precursors of international organizations first appeared in the 20th century BC. The paper traces further development during the Middle Ages and modern times, as well as the flourishing of international organizations after the two world wars. The League of Nations, as the first international universal organization, is described in more detail, followed by the most important international organization today, the United Nations. The paper also discusses the international legal personality of international organizations, theories explaining the emergence of international legal personality, and the consequences of this property in the domestic legal order of states, as well as in the international legal order. A document important for the recognition of the international legal personality of international organizations, the Advisory Opinion of the International Court of Justice from 1949, is also presented.

Keywords:

international organizations, subject of international law, international legal personality, International Court of Justice, League of Nations, United Nations

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA	2
2.1. Stari vijek	3
2.2. Srednji vijek	4
2.3. Novi vijek.....	5
3. LIGA NARODA	8
4. UJEDINJENI NARODI.....	11
5. OSTALE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE	12
6. PRAVNI SUBJEKTIVITET MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA	13
6.1. Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda iz 1949. godine (slučaj Bernadotte) .	15
6.2. Teorije stjecanja međunarodnog subjektiviteta.....	17
6.2.1. Teorija volje	17
6.2.2. Objektivna teorija.....	17
6.3. Priznanje pravnog subjektiviteta u unutarnjim pravnim poredcima država.....	19
6.4. Priznanje pravnog subjektiviteta u međunarodnom pravu	20
6.5. Posljedice međunarodnopravne osobnosti	21
7. ZAKLJUČAK	22
8. LITERATURA	24

1. UVOD

Danas, u 21. stoljeću, većina ljudskih aktivnosti regulirana je, na neki način, djelovanjem međunarodnih organizacija. Međunarodne su se organizacije razvile u široko rasprostranjeni fenomen. S obzirom na njihovu danas veliku važnost, dobro je promotriti nastanak i razvoj međunarodnih organizacija, kao i njihovog važnog aspekta – međunarodnog subjektiviteta, koji im omogućuje široko djelovanje.

Za početak, potrebno je pokušati definirati što je uopće međunarodna organizacija. Odgovor na to pitanje nije jednostavno dati jer ne postoji jedna, sveobuhvatna definicija međunarodne organizacije. Međunarodne organizacije nisu proizvodi prirode koji vode relativno nepromjenjiv život tako da se sve moguće varijacije mogu obuhvatiti unutar jedne definicije. Umjesto toga, one su društvene tvorevine koje se osnivaju radi postizanju nekog cilja.¹

Dakle, općeprihvaćena definicija međunarodne organizacije ne postoji. Međutim, često se upotrebljava prijedlog koji je u Komisiji za međunarodno pravo iznio G. Fitzmaurice. Prema tom prijedlogu, međunarodna se organizacija definira kao „udruženje država osnovano na temelju međunarodnog ugovora, koje ima svoj ustav i zajedničke organe, posjeduje osobnost odvojenu od one država članica i subjekt je međunarodnoga prava sa sposobnošću zaključivanja međunarodnih ugovora.”²

Tim se elementima definicije, ponekad dodaju još i zajednički ciljevi međudržavne suradnje, zatim vlastita volja organizacije te opaska da se međunarodna organizacija ne stvara uvijek na temelju ugovora. Vezano na posljednje, sporazumna odluka država kojom osnivaju organizaciju može imati bilo kakav oblik i naziv, pa tako to može biti sukladna izjava parlamenata, rezolucija neke već postojeće međunarodne organizacije i dr.

Seyersted iznosi karakteristike koje nužno mora posjedovati neki entitet da bi mogao biti smatran međunarodnom organizacijom. Navodi da su međunarodne organizacije međunarodni organi ustanovljeni od dviju ili više suverenih država koji nisu podvrgnuti vlasti niti jedne

¹ Klabbers, J., *An Introduction to International Institutional Law*, drugo izdanje, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, str. 6.-7.

² Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 1, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 75.

države ili druge organizirane zajednice, te koji nisu ovlašteni da svim svojim aktima preuzimaju obveze u ime država članica.³

Bitno je naglasiti da se ovaj rad bavi međunarodnim međuvladinim organizacijama te je potrebno napraviti distinkciju od međunarodnih nevladinih organizacija (*international non-governmental organizations* - NGO) koje u svom članstvu okupljaju subjekte iz privatnog (nevladinog) sektora (npr. pojedince, nevladine udruge i druge međunarodne nevladine organizacije).⁴

Dakle, u ovome radu riječ je o međunarodnim međuvladinim organizacijama u čijem su članstvu javnopravni subjekti međunarodnog prava (npr. države, druge međuvladine organizacije, nesamoupravna područja, područja s posebnim položajem, Sveta Stolica).⁵

Amerasinghe izdvaja temeljne karakteristike međunarodnih organizacija koje ih razlikuju od ostalih organizacija, prvenstveno međunarodnih nevladinih organizacija. Navodi da su ih osnovale države međunarodnim ugovorom, da posjeduju ustav i organe odvojene od svojih članova, da su osnovane po međunarodnom pravu te da su u članstvu prvenstveno države, iako postoje iznimke.⁶

Tako se pod pojmom međunarodne organizacije, u ovome radu misli na međunarodne međuvladine organizacije.

2. POVIJESNI RAZVOJ MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Začeci entiteta koji nalikuju na današnje međunarodne organizacije sežu daleko u prošlost. Iako su rani oblici međunarodnih organizacija bili prisutni kroz cijelu zabilježenu povijest, sve do devetnaestog stoljeća nisu bile uspostavljene međunarodne organizacije kakve danas poznajemo. Tek je u devetnaestom stoljeću međunarodni sustav država (barem unutar Europe) postao dovoljno stabilan da dopusti tim državama da traže oblike suradnje.⁷

Klabbers naglašava, kad god je u pitanju organizirano ljudsko djelovanje, postojat će pravila po kojima se to djelovanje ravna, kao što je to već naglašeno u antičkoj izreci – *ubi societas*,

³ Seyersted, F., *Objective international personality of intergovernmental organizations: do their capacities really depend upon the conventions establishing them*, Copenhagen, Univeritetsforlaget, 1963., str. 47.

⁴ Runjić, Lj., *Međunarodnopravni subjektivitet međunarodnih organizacija u suvremenom međunarodnom pravu*, Šibenik, Veleučilište u Šibeniku, 2016., str. 57.

⁵ *Ibid.*, str. 56.

⁶ Amerasinghe, C. F., *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, drugo izdanje, Cambridge, Cambridge University Press, 2005., str. 10.

⁷ Klabbers, *op. cit.* (bilj. 1), str. 14.-15.

ibi ius, odnosno gdje je društvo, tu je i pravo. Izreka se odnosi na shvaćanje da je određeni pravni sustav nužni temelj bilo kakvog oblika ustrojene zajednice. U protivnom, društveni se oblici raspadaju u anarhiji.⁸

Prema tome, i međunarodne su organizacije podložne pravu, svaka međunarodna organizacija svoje djelovanje ravna prema određenim pravilima.⁹ Stoga je zanimljivo pratiti razvoj međunarodne suradnje država tijekom različitih pravnih sustava koji su se mijenjali u povijesti te promotriti koji su bili glavni ciljevi tih organizacija.

2.1. Stari vijek

Još u 20. stoljeću pr. Kr. mogu se pratiti počeci pravnog uređenja odnosa među državicama stare Kine. Organiziraju se sastanci s ciljem unapređenja prijateljstva i suradnje, što se kasnije ogledalo u razvoju sredstava mirnog rješavanja sporova, nepovredivosti poslanika, pa i uopće u razvoju nekih običajnih, pa i ugovornih međunarodnopravnih normi. Značajan je i savez koji 681. godine pr. Kr. sklapaju kineske države, nazvan Koncert vladara, kao vrhunac međunarodne suradnje, a u cilju obrane od prijetnje invazijom od strane „barbarske kraljevine Ču.”¹⁰

Ugovor, potpisan u Pekingu, kojim je stvorena ta organizacija, može se promatrati kao svojevrsni statut koji je tada bio jedan od najznačajnijih međunarodnopravnih akata stare Kine. Struktura Koncerta sastojala se od predsjednika, skupštine svih država članica, pa čak i zajedničkih oružanih snaga, sastavljenih od vojnih kontingenata država članica, stavljenih u službu Koncerta od strane njihovih vladara, radi zaštite teritorijalne cjelovitosti članica. Međunarodno je pravo stare Kine tako religijske i moralne sankcije upotpunilo i organiziranom upotrebom sile. Koncert je prestao postojati ujedinjenjem država članica u jedinstvenu kinesku državu.¹¹ U to doba i na području stare Indije i Mezopotamije prisutne su *ad hoc* obrambene koalicije.

Organiziraniji oblici obrambenih saveza bili su prisutni među državicama stare Grčke, tzv. amfiktionije. Najznačajnija od njih bila je delfijsko-termopilska amfiktionija koja je okupljala

⁸ <https://informatior.hr/strucni-clanci/ubi-societas-ibi-ius-lat-gdje-je-drustvo-tu-je-i-pravo>, pristupljeno 5.4.2024.

⁹ Klabbers, *op. cit.* (bilj. 1), str. 1.

¹⁰ Lapaš, D., *Sankcija u međunarodnom pravu*, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, 2004., str. 193.-194.

¹¹ *Ibid.*

12 plemena od kojih je svako imalo po dva glasa. Vrhovni organ bila je Opća skupština koja se sazivala dva puta godišnje, u proljeće i jesen, a njezine su odluke bile obvezatne za sve članice.¹²

Vremenom su najmoćniji grčki polisi (Atena, Sparta, Teba) nastojali, svaki zasebno, nametnuti vlastitu hegemoniju prvenstveno u amfiktioniji, a onda i na cjelokupnom području stare grčke.¹³

Slično tomu, i međunarodno je pravo koje se razvilo među državama Apeninskog poluotoka poznavalo neke oblike državnih saveza, radi se o ranijem vremenu rimske povijesti. Povijest tako bilježi neke oblike saveza Rima s drugim državama, kao što su *foedera aequa* i *foedera iniqua*.¹⁴ Nastankom rimskog carstva, kao svojevrsne svjetske države toga vremena, stvara se podloga za civilizacijsko jedinstvo europskog kontinenta koja će po raspadu rimskog carstva postati osnovom novog međunarodnog prava.¹⁵

2.2. Srednji vijek

U srednjem vijeku, u Europi je izražena dominacija kršćanstva i Katoličke crkve, pa je prihvaćena ideja jednakosti svih ljudi, a samim time i svih država kršćanskog kruga. Tako nastaje nova međunarodna zajednica koja je utemeljena na transnacionalnoj religijskoj osnovi, za razliku od ranije teritorijalne osnove. Ta međunarodna zajednica postaje začetkom suvremene univerzalne međunarodne zajednice.

Takva je srednjovjekovna, europska međunarodna zajednica, imala možda i najveći stupanj centraliziranosti uopće spojiv s pojmom međunarodne zajednice. Misli se prvenstveno na supranacionalnu ulogu pape koji je potvrđivao vladare država članica te zajednice i fingirao kao središnji organ njezina međunarodnog sustava.¹⁶

Daljnji razvoj na polju međunarodnih zajednica i zajedničke obrambene politike može se pratiti uspostavom svojevrsnog, decentraliziranog, sustava kolektivne sigurnosti osnovanog Koncilom u Poitiersu 1000. godine. Naprednost zamisli vidljiva je u tome što je sustav uspostavljen u Poitiersu, u osnovi sličan sustavu predviđenom člankom 16. Pakta lige naroda

¹² Lapaš, *op. cit.* (bilj. 10), str. 195.

¹³ Runjić, Lj., *Pravo međunarodnih organizacija*, Rijeka, Libertin naklada, 2019., str. 28.

¹⁴ Lapaš, D., *Pravo međunarodnih organizacija*, Zagreb, Narodne novine d.d., 2008., str. 19.

¹⁵ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 10), str. 196.

¹⁶ *Ibid.*

gotovo tisućljeće kasnije. Taj je sustav (*Pactum pacis*) obvezivao države članice da svaka priskoči u pomoć napadnutoj državi članici s ciljem odbijanja agresije.¹⁷

Vrijedno je spomenuti i jednu od rijetkih međunarodnih organizacija u to vrijeme, Hanzeatsku ligu, koja se razvila od trgovačkog saveza baltičkih gradova do značajne međunarodne političke organizacije.¹⁸

Pojavom reformacije na vjerskom, odnosno ideje državne suverenosti na političkom planu, nestaje organske povezanosti svojstvene srednjovjekovnoj europskoj zajednici država. Konačno, Westfalskim mirom¹⁹, 1648. godine, i formalno je dokinuta srednjovjekovna koncepcija kršćanskog političkog univerzalizma, što je laiciziralo europsku međunarodnu zajednicu i njezino međunarodno pravo.²⁰

2.3. Novi vijek

Novi je vijek obilježen izoliranošću svake pojedine države koja ponekad s drugima stupa u različite saveze, no bez neke dublje ili trajnije osnove.²¹ U prilikama takvog partikularizma, pokušaji bilo kakve centralizacije unutar danog međunarodnog sustava nisu mogli uroditi plodom. Ipak, postojale su razne zamisli i ideje o osnivanju međunarodnih organizacija.

Zanimljivu ideju o formiranju jedinstvene organizacije iznosi Émeric Crucé, 1623. godine. Ciljao je na osnutak organizacije koja bi objedinila ne samo kršćanske zemlje, već i tursko carstvo, ali i Židove i pogane, s ciljem zaštite postojećih granica država i prihvaćanju arbitraže kao sredstva mirnog rješavanja sporova među državama.²²

Vrijedno je spomenuti i zamisao koju iznosi Sully, 1638. godine, o osnivanju Društva naroda kao svojevrsne organizacije sastavljene od petnaest ravnopravnih država, koja bi bila ovlaštena

¹⁷ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 10), str. 197.

¹⁸ Runjić, *op. cit.* (bilj. 13), str. 29.

¹⁹ „Westfalski mir je mirovni ugovor zaključen 1648. godine, između rimsko-njemačkog cara Ferdinanda III. s jedne strane, a Šveđana, Francuza i njihovih protucarskih saveznika s druge strane. Njime je bio okončan Tridesetogodišnji rat (1618–48) između Habsburgovaca te Francuske i Švedske sa saveznicima za političku i vjersku prevlast u Europi. Westfalski mir imao je veliko značenje: ograničio je autoritet rimsko-njemačkog cara, izmijenio političku ravnotežu u Europi ojačavši utjecaj Francuske i Švedske, pridonio širemu poimanju slobode savjesti i vjerskoj snošljivosti. Naglašavanjem državnog suvereniteta i suradnje postao je temeljem novog europskog poretka, zasnovanoga (teoretski) na načelu ravnopravnih država.”, Vestfalski mir. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 19.3.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vestfalski-mir>>

²⁰ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 10), str. 197.-198.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

primijeniti i sankcije s upotrebom sile prema državi članici koja bi odbila izvršiti odluku organa te organizacije.²³

Nakon zaključenja Westfalskog mira²⁴, međunarodni su kongresi postali uobičajeni način diplomacije. Kad bi se pojavio problem, sazvala bi se konferencija kako bi se na njoj diskutiralo o problemu i, ako je moguće, kako bi se došlo do rješenja.

Nakon što je Napoleon pretrpio poraz, došlo je do novog razvoja događaja. Bečki je kongres²⁵ potaknuo promjene na polju međunarodnih odnosa. Smatralo se prikladnim organizirati međunarodne sastanke na redovnoj bazi. Iz Bečkoga kongresa proizašla je i Sveta alijansa.

Od 19. stoljeća međunarodni se odnosi razvijaju u pravcu uže međudržavne suradnje i organizacija. Takvi pokušaji suradnje nastaju slučajno i neredovito. Prvi znatan pokušaj ostvarenja te međunarodne suradnje je osnivanje Svete alijanse, čiji je cilj bio učvršćenje poretka i mira u Europi. Kasnije dolazi do organiziranja međudržavnih ustanova za promicanje zajedničkih interesa na području svjetskog prometa, te na polju zaštite gospodarskih i kulturnih interesa, a bitno je naglasiti i napredak u pogledu mirnog rješavanja sporova. Isto tako, javlja se mirenje kao novi način mirnog rješavanja sporova, a Haaške mirovne konferencije nastojale su mirenje usustaviti i organizirati. Tehničkim napretkom, porastao je međunarodni promet, kontinenti su se približili i došli su u veću međusobnu gospodarsku ovisnost, a s tim dolazi i jačanje kulturnih i ostalih veza te se javlja snažniji osjećaj povezanosti i solidarnosti.²⁶

Djelovanje Svete alijanse bilo je usmjereno prvenstveno na očuvanje teritorijalnog i političkog uređenja Europe uspostavljenog Bečkim kongresom 1815., a sama Alijansa bila je zapravo više oligarhija najmoćnijih europskih država koje su kroz nju koordinirale svoje političke interese i akcije, nego prava međunarodna organizacija u suvremenom smislu riječi.²⁷

²³ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 10), str. 198.

²⁴ Vidi: *supra*, uz bilj. 19

²⁵ „Bečki kongres je skup najistaknutijih političara, diplomata, crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika iz svih europskih država koje su sudjelovale u ratovima izazvanima Francuskom revolucijom 1789–99. i širenjem Francuske za Napoleona I. 1799–1814. Organizator skupa bila je Austrija, a glavni ton davali su mu ruski car Aleksandar I., austrijski ministar vanjskih poslova knez C. W. Metternich i francuski ministar vanjskih poslova princ Ch. M. de Talleyrand-Périgord. Glavna zadaća kongresa bila je uspostava europskoga predrevolucionarnog poretka i uklanjanje posljedica Francuske revolucije i Napoleonovih osvajanja. Inzistirajući na obnovi Europe na legitimističkom načelu, vlade zemalja sudionica trudile su se spriječiti moguća revolucionarna gibanja i tako međunarodnoj zajednici, nakon gotovo neprekidnog dvadesettrogodišnjeg ratovanja, vratiti mir i stabilnost. Kongresne sjednice održavane su od rujna 1814. do 9. lipnja 1815., kada je potpisan *Acte Final*, završni dokument od 121 članka, a kojim su dogovorene mnogobrojne teritorijalne promjene u Europi.”, Bečki kongres. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 19.3.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/becki-kongres>>

²⁶ Andrassy, J., *Liga naroda*, Zagreb, Petar Kvaternik i drugovi, 1931., str. 7.-9.

²⁷ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 10), str. 199.

Nakon što je koncepcija Svete alijanse zamrla, na njeno mjesto stupio je tzv. koncert europskih velevlasti (Austrija, Francuska, Velika Britanija, Prusija, Rusija), u kojem se odlučivalo o političkim pitanjima, a do zajedničkog djelovanja dolazilo je tek na mahove.²⁸

Na Haaškim mirovnim konferencijama, održanim 1899. i 1907., mogao se vidjeti zametak organizacije za osiguranje mira.²⁹ One su pridale važnost i malim državama i njihovom sudjelovanju. Na Haaškoj konferenciji 1907. godine, došlo je do većeg okupljanja država, sudjelovale su 44 države. Isto tako, pri donošenju odluka nije se tražila jednoglasnost, već se odlučivalo većinom glasova.

U to isto vrijeme, građani osnivaju organizacije koje bi se bavile međunarodnim problemima. Primjer je švicarski filantrop Henry Dunant, koji je osnovao Crveni križ, 1863. godine.

Bitan pomak prema nastanku međunarodnih organizacija kakve danas poznajemo vidljiv je u osnivanju Europske dunavske komisije i Komisije za tjesnace (Bospor i Dardaneli). Naime, međunarodnopravni stručnjaci nastojali su objasniti pravnu prirodu tih tvorevina, razmišljajući o mogućnosti pridavanja međunarodnopravne osobnosti. Međutim, teško je bilo za očekivati da međunarodno pravo u to doba prizna međunarodnopravni subjektivitet takvim udruženjima država. Tad su države bile jedini priznati subjekti međunarodnoga prava pa se rješenje nastojalo pronaći u poistovjećivanju tih udruženja s državom te ih se tako pokušalo definirati kao složene države ili, u slučaju Europske dunavske komisije, kao „riječne države”. Na taj se način nastojalo definirati i druge slične organizacije poput Komisije za Rajnu, Komisije za Elbu i Komisije za Po.³⁰

Daljnja međunarodna regulacija u područjima transporta i komunikacija razvija se uspostavljanjem Svjetske telegrafske unije 1865. godine, a zatim i Svjetske poštanske unije 1874. godine. Djelovanje tih organizacija odvijalo se kroz periodičke sastanke država članica, na kojim bi se odluke donosile jednoglasno, a kontinuitet djelovanja između tih sastanaka održavalo bi stalno tajništvo kao administrativno-tehnički organ. Te su organizacije bile teritorijalno neodređene pa je bilo teško pridati im subjektivitet kao svojevrsnim državama. Međutim, iz njihovog je naziva vidljiv pokušaj poistovjećivanja s „unijama” kao složenim državama.³¹

²⁸ Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 2, Zagreb, Školska knjiga, 2012., str. 112.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Detaljnije o pravnom subjektivitetu, vidi: *infra*, str. 13.

³¹ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 22.

Negdje početkom 20. stoljeća, međudržavna suradnja postala je općeprihvaćena u međunarodnom pravu. Tako je švicarski međunarodnopravni stručnjak, Max Huber, napisao 1910. godine, da države među sobom zaključuju ugovore iz dva razloga: prvi je da ostvare svoje vlastite interese, a drugi je da ostvare zajedničke, interese od opće važnosti.³²

Tako ozbiljnije pokušaje u smjeru stvaranja međunarodnih organizacija u suvremenom smislu nalazimo tek u razdoblju druge polovice 19. i početka 20. stoljeća.³³ U to vrijeme sve se više javlja potreba za suradnjom među državama na raznim drugim poljima, a ne samo u svrhu otklanjanja opasnosti agresije. Tako su sve češći primjeri institucionalizacije te međunarodne „pozitivne suradnje”.

Vrijeme je to pojave ideje ostvarenja „mira kroz pravo”, čime raste značaj međunarodnog prava, dok istodobno 1873. godine nastaju i dvije međunarodne nevladine organizacije međunarodnopravnih stručnjaka: Institut za međunarodno pravo (*Institut de Droit international – IDI*) i Udruga za međunarodno pravo (*International Law Association – ILA*).³⁴

19. stoljeće opisuje se kao era pripreme za međunarodne organizacije, kronološki gledano misli se na period od 1815. do 1914., a razdoblje nakon 1914. opisuje se kao era uspostave međunarodnih organizacija, što odgovara poimanju međunarodnih organizacija kao fenomena 20. stoljeća.³⁵

3. LIGA NARODA

Velika prekretnica u razvoju međunarodnih organizacija je godina 1919., odnosno Versailleski mirovni ugovor koji je slijedio nakon Prvog svjetskog rata. Važan je događaj osnivanje Lige naroda, kao prve moderne univerzalne političke međunarodne organizacije.³⁶ Djelovala je od 1920. do 1939. sa sjedištem u Ženevi.³⁷

Nakon početka Prvog svjetskog rata, javljaju se ideje za osnivanjem međunarodne organizacije koja bi osigurala mir za sva vremena. Najveći odjek imale su izjave američkog predsjednika Wilsona, koji je u više navrata istaknuo želju za osnivanjem zajednice naroda. 14. točka njegove poruke iz 1918. godine je potreba za stvaranjem „općeg udruženja naroda u svrhu

³² Klabbers, *op. cit.* (bilj. 1), str. 16.

³³ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 21.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Amerasinghe, *op. cit.* (bilj. 6), str. 5.

³⁶ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 22.

³⁷ Andrassy, Bakotić, Lapaš, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 28), str. 113.

pružanja međusobnog jamstva političke nezavisnosti i cjelovitosti područja podjednako za velike i male države.”³⁸

Vrijeme nastanka Lige naroda je i vrijeme tzv. funkcionalističke teorije u međunarodnim odnosima. Prema toj teoriji, međunarodni se mir može ostvariti samo pragmatičnim pristupom međunarodnim odnosima koji se zasniva na potrebi država za suradnjom te za institucionalizacijom te suradnje.³⁹ Za Davida Mitranyja, najznačajnijeg predstavnika navedene teorije, ekonomska i socijalna neravnoteža u svijetu temeljni je uzrok ratova, a taj problem države ne mogu riješiti same, već samo kroz međunarodnu suradnju, dakle i kroz međunarodne organizacije. Na taj bi način interesi koje bi države ostvarivale tom suradnjom prevladali nad onima koje bi ostvarili ratom.⁴⁰

Dakle, osnovni je cilj Lige naroda bilo sprječavanje ponavljanja katastrofe koju je uzrokovao Prvi svjetski rat. Kao što je i u pretečama međunarodnih organizacija iz starog vijeka veliku ulogu imala ideja kolektivne sigurnosti, tako je ta nit vodilja vidljiva i u članku 16. Pakta Lige naroda u kojem su predviđene sankcije protiv agresora. Osim suradnje na tom polju, Liga naroda nastojala je ostvariti i spomenutu „pozitivnu suradnju” između država.

Liga naroda bila je prva međunarodna organizacija koja je bila ustrojena ne samo kao organizirana suradnja među državama po pitanju transporta i komunikacije⁴¹, već je imala specifičan cilj očuvanja mira i uspostave sustava kolektivne sigurnosti. Posljedica uspostave sustava kolektivne sigurnosti bila bi situaciju u kojoj, u slučaju napada na jednu od država članica Lige, postoji pravo svih ostalih država članica da priskoče u pomoć napadnutoj državi i brane ju.

Kao što je i predsjednik Wilson sam izjavio, ljepota Lige naroda bila je u mogućnosti raspravljanja o svemu što spada u polje međunarodnih odnosa, a posebno u tome što je općeprihvaćeno stajalište da se rat, ili međunarodni nesporazumi, odnosno bilo koja situacija koja može dovesti do sukoba ili nevolja, tiču svakoga jer mogu dovesti u pitanje očuvanje mira u svijetu. Tako su države članice bile dužne pokušati riješiti svaki svoj spor mirnim putem prije nego bi pristupile ratu, koji je načelno bio zabranjen, ali ne potpuno. U slučaju da neka država započne napad, Liga naroda trebala je odrediti sankcije za svladavanje takva prekršitelja.⁴²

³⁸ Andrassy, *op. cit.* (bilj. 26), str. 9.

³⁹ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 22.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Vidi: *supra*, uz bilj. 31.

⁴² Andrassy, Bakotić, Lapaš, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 28), str. 113.

Što se tiče organa Lige naroda, temeljna su bila dva: Skupština delegata svih država i Vijeće, u kojem su bile samo neke države. Nekoliko velikih država imalo je u Vijeću stalno mjesto (Francuska, Italija, Japan i Velika Britanija, a poslije i Njemačka i Sovjetski savez), dok su druge dolazile izborom od strane Skupštine. Za meritorne zaključke u Skupštini i Vijeću bila je potrebna jednoglasnost prisutnih.⁴³

Povijesno gledajući, Liga naroda i jest bila mjesto neograničene diskusije, a isto je tako i utrla put budućem razvoju međunarodnih organizacija, što je svakako vidljivo u karakteristikama Ujedinjenih naroda, organizacije koja bi izgledala drugačije da nije kao preteču imala Ligu naroda. Određene prakse koje su razvijene u sklopu UN-a, već su bile isprobane u Ligi naroda, poput, primjerice, održavanja mira. Međutim, Liga naroda podbacila je u najvažnijem cilju- prevenciji rata.⁴⁴

Kao kritika Pakta Lige naroda, može se prvenstveno navesti nerazlikovanje velikih i moćnih država od onih malih i slabijih (osim u sastavu Vijeća Lige naroda) te već u samom Paktu omogućeno istupanje iz članstva, koje su iskoristili, između ostalih, Japan i Njemačka. Nadalje, Senat SAD-a odbio je dati odobrenje američkoj vladi da ratificira Pakt Lige naroda, ostavivši tako novonastalu organizaciju bez članstva jedne od najmoćnijih država. Kao daljnja činjenica koju vrijedi spomenuti je i neprihvatanje SSSR-a u članstvo Lige sve do 1934. godine, ali i njegovo izbacivanje iz članstva 1939. godine nakon napada na Finsku.

Liga naroda nije uspjela ostvariti svoj prvenstveni cilj-očuvati svjetski mir i sigurnost. U slučajevima kad je trebalo reagirati na povrede međunarodnog mira, sankcije Lige naroda su izostale.

Približavanjem Drugog svjetskog rata, Liga naroda počela se raspadati. Više se ni jedna država nije obratila Ligi radi poduzimanja Paktom osiguranih mjera. Liga naroda je, nakon Drugog svjetskog rata, za vrijeme kojeg je već posve prestala s djelovanjem, formalno ukinuta zaključkom skupštine država članica u travnju 1946. godine.⁴⁵

⁴³ Andrassy, Bakotić, Lapaš, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 28), str. 113.

⁴⁴ Klabbers, *op. cit.* (bilj. 1), str. 17.-18.

⁴⁵ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 23.

4. UJEDINJENI NARODI

Nakon užasa koje je prouzročio Drugi svjetski rat, potreba za međunarodnim udruživanjem dobila je novi poticaj. Nakon niza koraka, počevši od Atlantske povelje 1941., Deklaracije ujedinjenih naroda 1942., Moskovske konferencije 1943., te konačno konferencija u Dumbarton Oaksu 1944., na Jalti i u San Franciscu 1945., usvojena je Povelja – „ustav” nove organizacije – Ujedinjenih naroda.⁴⁶ Ujedinjeni narodi su stupanjem Povelje na snagu 24. listopada 1945., započeli svoj život na ostacima, ali i iskustvima svoje prednice – Lige naroda.⁴⁷

U kolovozu 1941. godine, američki predsjednik Roosevelt i britanski premijer Churchill zajednički su izjavili Atlantsku povelju, deklaraciju načela koja su služila kao baza za Povelju Ujedinjenih naroda.⁴⁸ Prilikom izrade Povelje UN-a, uzimale su se u obzir lekcije naučene iz neuspjeha Lige naroda. Prvenstveno, naglašena je razlika između velikih i moćnih država i onih „običnih”. Na Jalti 1945. godine, dogovoreno je da te moćne države dobiju stalna mjesta u novoosnovanom organu, Vijeću sigurnosti, koje će moći donositi odluke samo ako tih pet najmoćnijih država članica bude usuglašeno.

Opsežan tekst budućeg ustava organizacije izrađen je u Dumbarton Oaksu, a taj je nacrt služio kao podloga za rad na Konferenciji u San Franciscu. Pitanje kako se donose odluke u Vijeću sigurnosti nije bilo riješeno u Dumbarton Oaksu, nego na Konferenciji u Jalti na Krimu, između Churchilla, Roosevelta i Staljina, 1945. godine. Završna konferencija održana je u San Franciscu 1945., a na nju su pozvane sve države koje su do 1. ožujka 1945. navijestile rat Njemačkoj (46 država), a zaključkom Konferencije pozvane su Argentina, Bjelorusija i Ukrajina te Danska, tako da je Povelju Ujedinjenih naroda potpisalo 50 prisutnih država.⁴⁹

Nadalje, Povelja nije sadržavala, a ne sadrži ni danas, odredbu koja omogućuje istupanje iz članstva. Naravno, to ne čini istupanje nemogućim, ali je svakako određena psihološka i politička barijera tome.

Formalni dio rada na stvaranju nove svjetske organizacije završen je stupanjem Povelje na snagu, 24. listopada 1945. (taj se datum slavi kao dan Ujedinjenih naroda). Za stvarni početak rada UN-a, na Konferenciji u San Franciscu određena je Pripremna komisija koja je trebala

⁴⁶ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 24.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Klabbbers, *op. cit.* (bilj. 1), str. 18.

⁴⁹ Andrassy, Bakotić, Lapaš, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 28), str. 116.

pripremiti sazivanje Opće skupštine na prvo zasjedanje, koje se odvijalo u Londonu 1946. godine.⁵⁰

5. OSTALE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Također tijekom rata, 1944. godine, o budućnosti ekonomske suradnje raspravljalo se u Bretton Woods-u, gdje je postignut sporazum o potrebi suradnje u monetarnim i trgovinskim pitanjima, koji je na kraju doveo do uspostave Međunarodnog monetarnog fonda (IMF).

U Europi završetkom Drugog svjetskog rata dolazi do uspostave većeg broja međunarodnih organizacija. Kao primjer tu je svakako Vijeće Europe kao ostvarenje želje britanskog premijera Churchilla koji je zamišljao organizaciju koja bi ujedinila zemlje Europe, kako bi Europa postala bitna sila uz dvije velike države, SAD i Ujedinjenu Kraljevinu. U to doba, relativno mali broj europskih država, 1951. godine, osniva Europsku zajednicu za ugljen i čelik, a par godina nakon toga nastaju i Europska ekonomska zajednica te Europska zajednica za atomsku energiju. Danas je tu važna *sui generis* međunarodna organizacija, Europska unija.

Naime, funkcioniranje Europske unije ima određeni supranacionalni učinak u smislu neposredne primjenjivosti njezinih akata u pravnim porecima država članica, u pitanjima u kojima su države članice prenijele svoje ovlasti na Uniju. Dakle, taj supranacionalni karakter, odnosno nadređenost nacionalnim pravnim aktima, kao i institut „građanstva” Unije, razlog su posebnosti Europske unije u odnosu na druge međunarodne organizacije.

Utjecaj Hladnog rata vidljiv je u uspostavi vojne suradnje na području Europe.⁵¹ Tako dolazi do osnutka danas moćne i važne organizacije - NATO-a. Razvoj međunarodnih organizacija u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata je ubrzan i široko rasprostranjen, pa se tako na svakom kontinentu može pratiti porast suradnje na raznim poljima, a te su organizacije raznolike i po svom sastavu, djelokrugu i ustrojstvu.

Međunarodne organizacije imaju mogućnost stvaranja drugih, novih međunarodnih organizacija, posebno koristeći svoju delegiranu ovlast za uspostavljanje pomoćnih organa.⁵²

⁵⁰ Andrassy, Bakotić, Lapaš, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 28), str. 117.

⁵¹ Klabbers, *op. cit.* (bilj. 1), str. 19.

⁵² Alvarez, J. E. „International Organizations: Then and Now”, *American Journal of International Law*, sv. 100, br. 2, 2006., str. 334.

Tako se u sustavu UN-a razvilo mnoštvo organa i tijela, koji povećavaju broj novonastalih međunarodnih organizacija, djelujući na različitim poljima od međunarodnog interesa.

Porast broja međunarodnih organizacija vidljiv je u području zaštite sigurnosti, pa je tako sve više organizacija uključenih u kontrolu naoružanja ili borbu protiv terorizma. Danas već, naime, veliki porast broja i generalno širenje međunarodnih organizacija, zadaju teškoće međunarodnim pravnicima u njihovoj klasifikaciji.⁵³

6. PRAVNI SUBJEKTIVITET MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Za početak, bitno je istaknuti da se međunarodnopravni subjektivitet naziva i međunarodnopravna osobnost. A kako bi se objasnilo značenje tih sinonima, dobro je prvo definirati pojam subjekta međunarodnoga prava. Tako se definira da je subjekt međunarodnoga prava „svatko tko je po odredbama međunarodnoga prava nositelj prava i dužnosti, djeluje izravno po pravilima toga prava i izravno je podvrgnut međunarodnomu pravnom poretku.”⁵⁴

Tako se, nastavno na definiciju, mogu izdvojiti tri sposobnosti koje može imati subjekt međunarodnog prava. To su pravna sposobnost (biti nositelj prava i dužnosti), poslovna sposobnost (svojim djelovanjem proizvoditi priznate pravne učinke) te deliktna sposobnost (odgovornost za kršenje pravnih normi).⁵⁵

U prošlosti se smatralo da su samo države subjekti međunarodnoga prava, no, s vremenom se shvatilo da takvo shvaćanje nije u skladu s realnosti. Nastankom novih entiteta koji nisu države, pojavila se potreba za objašnjenjem subjektiviteta tih nedržavnih jedinica. Tako se neke međunarodne komisije poput Europske dunavske komisije i Komisije za tjesnace te posebnih entiteta poput pape (Sveta Stolica) smatralo isto tako subjektima međunarodnog prava. Zaključak da, uz države, postoje i drugi subjekti međunarodnog prava, temelji se i na savjetodavnom mišljenju Međunarodnog suda o naknadi štete za stradale dužnosnike UN-a, iz 1949. Tamo je jasno navedeno da uz države i UN ima pravnu osobnost, kao i neki drugi entiteti, koji se po svojim pravima i obvezama mogu razlikovati od država.⁵⁶

Pojavom međunarodnih organizacija, nastojalo se odgovoriti na pitanje postojanja njihovog međunarodnopravnog subjektiviteta. Pokušaje objašnjenja pravnog subjektiviteta Europske

⁵³ Alvarez, *op. cit.* (bilj. 52), str. 334.

⁵⁴ Andrassy, Bakotić, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 2), str. 65.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*, str. 66.-70.

dunavske komisije, nastojalo se opravdati korelacijom s državom. Tako se, budući da je Europska dunavska komisija vršila vlast na određenom ograničenom teritoriju (teritorij je bitna odrednica države), tu komisiju shvaćalo kao „riječnu državu”. Naravno, danas postoje brojne međunarodne organizacije koje nisu vezane za neki prostor, pa je teško primjenjivo takvo stajalište.

Isto tako, udruživanje država u organizacije s određenim zadacima suradnje, nastojalo se prikazati, opet aludirajući na države, kao vrste federacija ili konfederacija i nazivajući ih „upravnim unijama.”

Prva organizacija kojoj se većinom priznavala međunarodnopravna osobnost bila je Liga naroda. Naime, iako postoje različita mišljenja o tome pitanju, smatra se da su države prihvatile međunarodnopravni subjektivitet Lige naroda jer je Liga sklapala međunarodne ugovore.⁵⁷ Kad međunarodna organizacija može sklapati ugovore, slati i primati poslanike, pa ponekad i mobilizirati vojne kontingente, jasno je da joj je dodijeljena međunarodnopravna osobnost.⁵⁸ Vezano za tu sposobnost, iako više od pola stoljeća kasnije, zaključivanjem Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija 1986., međunarodna je zajednica priznala međunarodnim organizacijama pravni subjektivitet (jer samo subjekti mogu biti stranke međunarodnih ugovora i jednostranih međunarodnih pravnih poslova).

Zatim, nastankom Ujedinjenih naroda, kao organizacije koja nastupa prema drugim državama kao posebna jedinica te vodi pregovore i sklapa sporazume, bilo je očigledno da pridavanje međunarodnopravne osobnosti postaje općeprihvaćeno.

Daljnji dokaz međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija je i mogućnost primanja i slanja zastupnika. Države članice Ujedinjenih naroda imaju akreditirane stalne zastupnike pri UN-u, a isto tako zastupnici UN-a, kao međunarodni službenici, u mnogim državama svijeta imaju položaj sličan onom diplomatskom. U tom kontekstu dobro je spomenuti Bečku konvenciju o predstavljanju država u odnosima s univerzalnim međunarodnim organizacijama iz 1975.⁵⁹

⁵⁷ Diers, M. F. „The Historical Development of International Organisations with Separate Legal Personality Since the 19th Century”, *South African Yearbook of International Law*, sv. 43, 2018., str. 54.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 55.

⁵⁹ https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf, pristupljeno 22.5.2024.

6.1. Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda iz 1949. godine (slučaj Bernadotte)

Važan dokument za pitanje postojanja međunarodnopravnog subjektiviteta međunarodnih organizacija, na koji se međunarodnopravni stručnjaci pozivaju, je savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda, *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, iz 1949. godine u povodu zahtjeva UN-a za naknadom štete za stradale funkcionare Organizacije (tzv. slučaj Bernadotte, nazvan po švedskom diplomatu koji je stradao kao predstavnik, medijator, u UN-ovoj misiji).

U savjetodavnom mišljenju Međunarodnog suda iz 1949., međunarodnopravna osoba određena je kao subjekt međunarodnog prava koji pri tome ima sposobnost posjedovanja međunarodnih prava i dužnosti te sposobnost da međunarodnim zahtjevima očuva svoja prava.⁶⁰

Najbitnija stajališta Suda o subjektivitetu Ujedinjenih naroda su navedena u sljedećim citatima: „Prema mišljenju Suda, Organizacija je trebala vršiti funkcije i uživati prava; ona doista i vrši funkcije i uživa prava, što se može protumačiti samo ako Organizacija ima u širokoj mjeri međunarodnu osobnost i djelatnu sposobnost na međunarodnoj razini. Ona je sada najviši tip međunarodne organizacije, a ne bi mogla provesti nakane svojih osnivača kada ne bi imala međunarodnu osobnost. Treba priznati da su njezini članovi, povjeravajući joj neke funkcije-zajedno s dužnostima i odgovornostima koje ih prate - dodijelili Organizaciji i nadležnost koja je potrebna da te funkcije djelotvorno izvrši. Prema tome, Sud zaključuje da je Organizacija međunarodna osoba. Time se ne želi reći da je Organizacija država - što, sigurno, nije - niti da su njezina pravna osobnost, njezina prava i dužnosti isti kao u države. To znači da je Organizacija subjekt međunarodnoga prava, da ima sposobnost biti nositeljem međunarodnih prava i dužnosti, te da ima sposobnost putem međunarodnoga zahtjeva očuvati svoja prava.”⁶¹

Međunarodni je sud izveo zaključak o postojanju međunarodnopravne osobnosti UN-a, na način da je prethodno utvrdio da je nužno posjedovanje međunarodnopravne osobnosti radi ostvarivanja ciljeva sadržanih u Povelji, zatim da su države članice namjeravale stvoriti entitet koji će vršiti funkcije i uživati prava na međunarodnom pravu te da UN faktično vrši funkcije i uživa prava na međunarodnom pravu. Tako je temelj stjecanja međunarodnopravne osobnosti

⁶⁰ *Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C. J. Reports 1949*, str. 179.

⁶¹ Andrassy, Bakotić, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 2), str. 78.

kod UN-a, a i kod drugih međunarodnih organizacija, međunarodni ugovor - ustav kojim je organizacija osnovana i u kojem je volja država članica izražena eksplicitno ili implicitno.⁶²

Sljedeće pitanje koje se postavilo je, ima li međunarodnopravna osobnost međunarodnih organizacija, osim prema državama članicama koje su obvezane ustavom organizacije, učinak i prema državama nečlanicama.

I dok su neki autori smatrali da međunarodnopravna osobnost međunarodnih organizacija ima učinak samo prema državama članicama, ipak Međunarodni sud u slučaju Bernadotte navodi da pedeset država, koje predstavljaju pretežnu većinu članova međunarodne zajednice, ima ovlasti, u skladu s međunarodnim pravom, osnovati entitet koji posjeduje objektivnu međunarodnopravnu osobnost, a ne samo osobnost koju one same priznaju. Sud se tako pri utvrđivanju objektivne međunarodnopravne osobnosti UN-a koristio kriterijem brojnosti članova organizacije.⁶³

Međutim, uzimajući u obzir međunarodnu praksu i većinsko stajalište u međunarodnopravnoj doktrini, može se zaključiti da brojnost članstva međunarodne organizacije nije bitna karakteristika za postojanje objektivne međunarodnopravne osobnosti.⁶⁴ Tako danas postoje međunarodne organizacije sa samo dvije države članice, poput Belgijsko-luksemburške ekonomske unije (čine ju Belgija i Luksemburg), zatim Upravne komisije za rijeku Urugvaj (Argentina i Urugvaj) te, primjerice, Međunarodne komisije za zaštitu rijeke Elbe (Njemačka i Češka).

Međunarodni je sud tako svojim savjetodavnim mišljenjem utjecao na razvoj učenja o objektivnoj međunarodnopravnoj osobnosti međunarodnih organizacija.⁶⁵

Tako se u međunarodnopravnoj doktrini smatra da je mišljenje Suda o objektivnoj međunarodnopravnoj osobnosti UN-a, zapravo i posredna potvrda objektivne međunarodnopravne osobnosti ostalih međunarodnih organizacija.⁶⁶

⁶² Runjić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 138.

⁶³ *Ibid.*, str. 138.-139.

⁶⁴ Amerasinghe, *op. cit.* (bilj. 6), str. 90.

⁶⁵ Seyersted, *op. cit.* (bilj. 3), str. 46.

⁶⁶ Runjić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 140.

6.2. Teorije stjecanja međunarodnog subjektiviteta

Postoje brojne rasprave o međunarodnoj osobnosti međunarodnih organizacija. Raspravom dominiraju dvije suprotstavljene teorije, od kojih se obje pozivaju na stav Međunarodnog suda u već spomenutom savjetodavnom mišljenju *Reparation for Injuries*. Radi se o teoriji volje (ili subjektivnoj teoriji) i o objektivnoj teoriji međunarodne osobnosti.

6.2.1. Teorija volje

Prema teoriji volje, volja osnivača organizacije je ta koja odlučuje o pravnoj osobnosti organizacije. Dakle, ako osnivači namjeravaju svojoj tvorevini podariti osobnost prema međunarodnom pravu, ta će se činjenica poštovati. Općenito, smatra se da se međunarodno pravo temelji na slobodno izraženom pristanku država i stoga bi isto trebalo vrijediti za stvaranje međunarodnih organizacija. Teško je ići protiv želja država u međunarodnom pravu, pa kad države imaju jasne namjere u vezi s pravnom osobnosti međunarodnih organizacija koje su osnovali, onda se te namjere moraju poštovati.

Amerasinghe tvrdi, sukladno teoriji volje, da se međunarodna osobnost međunarodne organizacije izvodi iz volje država članica, bilo izraženoj eksplicitno ili implicitno u ustavu organizacije. Dakle, bitno je identificirati prava, dužnosti i ovlasti koje su dodijeljene međunarodnoj organizaciji.⁶⁷

Ozbiljan problem je, međutim, što relativno malo konstitutivnih akata eksplicitno osigurava međunarodnu osobnost organizacija.

6.2.2. Objektivna teorija

Druga važna, a danas i šire prihvaćena teorija, je objektivna teorija osobnosti koju je ranih 1960-ih osmislio danski međunarodni pravnik Finn Seyersted. Prema Seyerstedu, pravna osobnost međunarodne organizacije slijedi isti obrazac kao i za države, čim subjekt nastane, odnosno od kad ispunjava zahtjeve koje međunarodno pravo pridaje njegovom osnivanju, taj subjekt posjeduje međunarodnu osobnost. Radi se, dakle, o načelu efektivnosti što se tiče postojanja i međunarodnog položaja.⁶⁸ Poanta je u tome da volja osnivača ne odlučuje o osobnosti.

⁶⁷ Amerasinghe, *op. cit.* (bilj. 6), str. 79.

⁶⁸ Andrassy, Bakotić, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 2), str. 80.

Prema Seyerstedu i objektivnoj teoriji stjecanja međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija, bitno je postojanje određenih činjenica, odnosno kriterija čijim ispunjenjem međunarodne organizacije automatski, sukladno pravilima međunarodnog prava, stječu međunarodnopravnu osobnost. Dakle, čim se međunarodna organizacija osnuje sukladno pravilima međunarodnog prava, *ipso facto* je subjekt međunarodnog prava.⁶⁹

Daljnje pitanje je koji su to zahtjevi međunarodnog prava u pogledu međunarodne organizacije. Seyerstedov glavni kriterij bio je da organizacija mora posjedovati vlastitu jasnu volju. O volji organizacije može se govoriti u situaciji kad je organizacija ovlaštena donositi odluke koje obvezuju njezino članstvo, a te odluke se donose većinom glasova država članica. Seyerstedova objektivna teorija, ide dakle i protiv namjera osnivača.

U prilog objektivnoj teoriji međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija, Međunarodni je sud u spomenutom savjetodavnom mišljenju naveo da je UN subjekt međunarodnog prava i u odnosu prema državama nečlanicama. Sud je to obrazložio tvrdnjom da „pedeset država, koje čine pretežnu većinu članova međunarodne zajednice, imaju prema međunarodnome pravu vlast da stvore jedinicu koja ima objektivnu međunarodnopravnu osobnost, a ne samo osobnost koju priznaju one same.”⁷⁰

Time je Sud ujedno postavio temelje objektivnoj međunarodnopravnoj osobnosti međunarodnih organizacija, jasno istaknuvši da Ujedinjeni narodi, iako nisu država ili naddržava, imaju u međunarodnom pravu sposobnost biti nositeljem subjektivnih prava i dužnosti baš kao i države.⁷¹

Uzima se da temelj međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija nije volja članova, nego međunarodnopravni učinak *erga omnes*.

Tako se može zaključiti da međunarodne organizacije posjeduju objektivnu međunarodnopravnu osobnost prema svim entitetima u međunarodnopravnom poretku, dakle i prema državama nečlanicama, neovisno o brojnosti svoga članstva i neovisno o priznanju od strane drugih entiteta.⁷²

⁶⁹ Seyersted, *op. cit.* (bilj. 3), str. 46.

⁷⁰ Vidi: *supra*, uz bilj. 60.

⁷¹ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 25.

⁷² Runjić, *op. cit.* (bilj. 4), str. 140.

6.3. Priznanje pravnog subjektiviteta u unutarnjim pravnim poredcima država

Pitanje međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija nametnulo se u međunarodnopravnoj doktrini u svojim počecima kao pitanje priznanja pravne osobnosti tih organizacija u unutarnjim pravnim sustavima država. Tek je savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda iz 1949. utrlo put priznanju međunarodnopravne osobnosti Ujedinjenih naroda, a kasnije i drugih međunarodnih organizacija, i to ne samo u državama članicama, već i prema cjelokupnoj međunarodnoj zajednici, odnosno *erga omnes*.⁷³

Što se tiče odgovora na pitanje kako je uređeno stjecanje pravne osobnosti međunarodnih organizacija u unutarnjim pravnim sustavima država, moguće je da, ako je već samim konstitutivnim aktom organizacije dodijeljena pravna osobnost, priznanje organizacije od strane država veže tu državu da prizna i pravnu osobnost međunarodne organizacije. Radi se u tom slučaju o ugovornoj obvezi, budući da je konstitutivni akt, odnosno ustav organizacije, po svojoj prirodi međunarodni ugovor. No, i kad ustavi organizacija nemaju takvu odredbu kojom se priznaje pravna osobnost međunarodne organizacije, tada država članica samim sudjelovanjem u članstvu te organizacije, konkludentno priznaje pravnu osobnost organizacije.⁷⁴

U članku 104. Povelje Ujedinjenih naroda navedeno je da: „Organizacija uživa na području svakoga svojeg člana pravnu sposobnost potrebnu za obavljanje svojih funkcija i za postizanje svojih ciljeva.”⁷⁵ Nadalje, članak 105. Povelje navodi da „Organizacija uživa na području svakoga svojeg člana privilegije i imunitete koji su nužni za ispunjenje ciljeva Organizacije”, a dužnosnici Organizacije uživaju takve privilegije i imunitete koji su nužni za njihovo neovisno izvršenje funkcija Organizacije.⁷⁶ Ovim se odredbama izričito priznaje pravni subjektivitet Ujedinjenih naroda unutar pravnih poredaka država članica.

⁷³ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 25.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 26.

⁷⁵ Povelja Ujedinjenih naroda, *NN-MU*, br.15, 1993.

⁷⁶ *Ibid.*, tekst na engleskom jeziku: „*The Organization shall enjoy in the territory of each of its Members such privileges and immunities as are necessary for the fulfilment of its purposes; Representatives of the Members of the United Nations and officials of the Organization shall similarly enjoy such privileges and immunities as are necessary for the independent exercise of their functions in connexion with the Organization.*”

S druge strane, postoji mogućnost da se stjecanje pravne osobnosti međunarodne organizacije u državi uređuje ugovorom o sjedištu (tzv. *headquarter agreement*). Kao primjer može se navesti sporazum između Lige naroda i Švicarske o sjedištu Lige.⁷⁷

Priznanje međunarodne organizacije od strane država najčešće se zbiva konkludentno, primjerice zahtjevom za primitkom u članstvo ili faktičkim ulaženjem u odnose države nečlanice s odnosnom organizacijom (sklapanje ugovora, slanje ili primanje diplomatske misije...).

Dakle, zaključno, što se tiče priznanja međunarodnog subjektiviteta međunarodnih organizacija u unutarnjim pravnim poredcima, radi se samo o deklaratornom priznanju međunarodnopravne osobnosti međunarodne organizacije jer međunarodne organizacije faktično, samim svojim nastankom, stječu objektivnu međunarodnopravnu osobnost.

Međunarodnopravni subjektivitet je, stoga, faktična kategorija, pa bilo kakvo priznanje međunarodnopravne osobnosti države, kao i ustavne odredbe organizacija kojima se pridaje međunarodnopravni subjektivitet, imaju samo deklaratorno značenje.⁷⁸

6.4. Priznanje pravnog subjektiviteta u međunarodnom pravu

Pretpostavka pravnog subjektiviteta međunarodnih organizacija u međunarodnom pravu postala je odvojenost njihove međunarodne pravne osobnosti od one država članica. Međunarodne organizacije nisu samo ukupnost svojih država članica, niti je međunarodnopravna osobnost tih organizacija ukupnost osobnosti država u njihovu članstvu. Kao dokaz postojanja volje međunarodnih organizacija koja je različita od ukupnosti volja država članica (*volonté distincte*), može se navesti općeprihvaćeno većinsko odlučivanje u skoro svim međunarodnim organizacijama. Naime, tako izražena volja međunarodne organizacije svakako je različita od volje onih država članica koje su ostale u manjini, odnosno koje su preglasane.⁷⁹

Iako je Međunarodni sud u slučaju Bernadotte utvrdio objektivnu međunarodnopravnu osobnost Ujedinjenih naroda i prema nečlanicama (*erga omnes*), temeljeći to na činjenici da se u članstvu UN-a tada nalazilo 50 država što je tad predstavljalo većinu međunarodne zajednice,

⁷⁷ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 26.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*

danas ni brojnost članstva ni otvorenost članstva ne utječu na međunarodnopravnu osobnost niti na prirodu međunarodne organizacije.

Danas je prihvaćeno stajalište o objektivnoj međunarodnopravnoj osobnosti međunarodnih organizacija. Naime, za nastanak međunarodne organizacije i stjecanje međunarodnopravnog subjektiviteta međunarodne organizacije, nije potrebno priznanje od strane države ili drugih međunarodnopravnih subjekata. Takvo će priznanje imati samo deklaratorni učinak, dok će nastanak međunarodne organizacije ovisiti o faktičnoj prisutnosti njezinih konstitutivnih elemenata⁸⁰ čime međunarodna organizacija stječe objektivnu međunarodnopravnu osobnost. Tako, kao što ističe Seyersted, bez obzira kako nastala, međunarodna organizacija je *ipso facto* subjekt međunarodnog prava.

6.5. Posljedice međunarodnopravne osobnosti

Bilo bi pogrešno promatrati međunarodne organizacije kroz prizmu analogije s državom pa im tako dodijeliti ograničenu pravnu ili djelatnu sposobnost. Naime, Međunarodni je sud u već spomenutom mišljenju naveo da se „subjekti prava razlikuju po opsegu i prirodi svojih prava ovisno od potreba društva u danom vremenu.”⁸¹ Stoga, iako sposobna biti nositeljem subjektivnih međunarodnih prava i obveza kao i država, međunarodna organizacija ne treba imati sadržajno ista prava i obveze kao država.⁸²

Posljedica stjecanja međunarodnopravne osobnosti za međunarodne je organizacije ostvarenje međunarodne pravne i djelatne sposobnosti, odnosno poslovne sposobnosti (pravo sklapanja međunarodnih ugovora, aktivno i pasivno pravo poslanstva) i deliktne sposobnosti (međunarodna organizacija može povrijediti međunarodnopravnu obvezu, počiniti međunarodno protupravni čin i odgovarati za kršenje).⁸³

Daljnja mogućnost koja je dana međunarodnim organizacijama je i sudjelovanje u stvaranju međunarodnopravnih normi. Važna je uloga Komisije UN-a za međunarodno pravo koja se bavi kodifikacijom i progresivnim razvojem međunarodnog prava. Međunarodne organizacije stvaraju i međunarodnu praksu koja, praćena pravnom sviješću (*opinio iuris*), može rezultirati nastankom pravila običajnog međunarodnog prava.⁸⁴

⁸⁰ Vidi: *supra*, str. 1.

⁸¹ Vidi: *supra*, uz bilj. 60.

⁸² Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 29.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*, str. 31-32.

Međunarodne organizacije demokratizirale su međunarodno zakonodavstvo, do te mjere da su potaknule više država, kao i nedežavnih entiteta da sudjeluju u stvaranju međunarodnih pravila.⁸⁵

Elementi međunarodnog subjektiviteta su i mogućnost da međunarodna organizacija primijeni silu kao kolektivnu reakciju na povredu međunarodnog mira i sigurnosti (Vijeće sigurnosti UN-a), zatim mogućnost vršenja svojevrstog protektorata nad područjima s posebnim položajem (UN nad Slobodnim Teritorijem Trsta) te, na kraju, međunarodne organizacije mogu imati brodove i zrakoplove pod vlastitom zastavom (UN, NATO).⁸⁶

Možda je najveća moć međunarodnih organizacija vidljiva u njihovom djelovanju na glavne „zakonodavce” - države. Tako su i najmoćnije države u svijetu, na neki način ograničene djelovanjem međunarodnih organizacija i njihovim normama, te im se često moraju obratiti i radi ispunjenja nekih internih, nacionalnih ciljeva.⁸⁷

7. ZAKLJUČAK

Međunarodne su organizacije danas široko rasprostranjene i zastupljene na međunarodnoj sceni. Još u dalekoj prošlosti mogu se pronaći začeci entiteta koje danas nazivamo međunarodnim organizacijama.

U starom vijeku bitna su događanja u staroj Kini još 681. godine pr. Kr., kad nastaje savez nazvan Koncert vladara, kao vrhunac međunarodne suradnje, u cilju obrane od prijetnji. Zatim starogrčki obrambeni savezi - amfiktionije te *foedera aequa* i *foedera iniqua*, kao savezi Rima s drugim državama.

Srednji vijek obilježen je dominacijom kršćanstva i Katoličke crkve te novom međunarodnom zajednicom koja je utemeljena na transnacionalnoj religijskoj osnovi te supranacionalnoj ulozi pape.

Novi vijek donosi nove zamisli i ideje o osnivanju međunarodnih organizacija. Kao najvažnije događaje može se navesti Bečki kongres i osnivanje Svete alijanse, te međunarodna suradnja u području transporta i komunikacija, a isto tako i nastanak međunarodnih nevladinih organizacija.

⁸⁵ Alvarez, *op. cit.* (bilj. 52), str. 332.-333.

⁸⁶ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 14), str. 32.

⁸⁷ Alvarez, *op. cit.* (bilj. 52), str. 335.

Veliki iskorak na polju razvoja međunarodnih organizacija svakako je osnivanje Lige naroda kao prve moderne univerzalne političke međunarodne organizacije, koja je imala za cilj očuvanje mira i uspostavu sustava kolektivne sigurnosti. Nažalost, početak Drugog svjetskog rata dokaz je neuspjeha Lige u ostvarenju svojih ciljeva.

Danas najvažnija međunarodna organizacija, Ujedinjeni narodi, dokaz je bitne uloge koju u međunarodnome pravu, uz države, imaju i drugi subjekti, prvenstveno međunarodne organizacije. Pitanje međunarodnog subjektiviteta međunarodnih organizacija, kojim se bavila međunarodnopravna doktrina, riješeno je u korist postojanja međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija.

Kao važan dokument u prilog potvrde međunarodnopravne osobnosti međunarodnih organizacija, savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda iz 1949., jasno je obznanilo da je UN subjekt međunarodnoga prava, da ima sposobnost biti nositeljem međunarodnih prava i dužnosti, te da ima sposobnost putem međunarodnoga zahtjeva očuvati svoja prava.

Dvije važne teorije kojima se nastojao objasniti međunarodnopravni subjektivitet međunarodnih organizacija su teorija volje i objektivna teorija, od kojih je danas široko prihvaćena potonja, te se smatra da, čim međunarodna organizacija nastane, odnosno od kad ispunjava zahtjeve koje međunarodno pravo pridaje osnivanju, taj subjekt posjeduje međunarodnopravnu osobnost.

Što se tiče priznanja međunarodnopravne osobnosti međunarodnim organizacijama u unutarnjem pravnom poretku države, uzima se da je to priznanje samo deklaratorno jer međunarodne organizacije svoju osobnost stječu već samim nastankom, i ta im je osobnost priznata međunarodnim pravom.

Posljedice koje stjecanje međunarodnopravnog subjektiviteta međunarodnih organizacija ima su brojne, a najvažnije su ostvarenje međunarodne pravne i djelatne sposobnosti, odnosno poslovne i deliktne sposobnosti.

Tako, zaključno, s obzirom na postupni razvoj međunarodnih organizacija, od jednostavnih saveza s malim ovlastima, do organizacija u čijem su sastavu gotovo sve države svijeta, i u čijem je djelokrugu rješavanje najvažniji međunarodnih pitanja, može se sa sigurnošću tvrditi da su međunarodne organizacije ključni subjekti međunarodnog prava današnjice te će njihov razvoj u budućnosti biti pitanje od velikog interesa u kontekstu dinamičnog procesa koncepta međunarodnopravnog subjektiviteta.

8. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Alvarez, J. E. „International Organizations: Then and Now”, *American Journal of International Law*, sv. 100, br. 2, 2006., str. 324. – 347.
2. Amerasinghe, C. F., *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, drugo izdanje, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
3. Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 2, Zagreb, Školska knjiga, 2012.
4. Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, sv. 1, Zagreb, Školska knjiga, 2010.
5. Andrassy, J., *Liga naroda*, Zagreb, Petar Kvaternik i drugovi, 1931.
6. Diers, M. F. „The Historical Development of International Organisations with Separate Legal Personality Since the 19th Century”, *South African Yearbook of International Law*, sv. 43, 2018., str. 47. – 70.
7. Klabbers, J., *An Introduction to International Institutional Law*, drugo izdanje, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
8. Lapaš, D., *Pravo međunarodnih organizacija*, Zagreb, Narodne novine d.d., 2008.
9. Lapaš, D., *Sankcija u međunarodnom pravu*, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, 2004.
10. Runjić, Lj., *Međunarodnopravni subjektivitet međunarodnih organizama u suvremenom međunarodnom pravu*, Šibenik, Veleučilište u Šibeniku, 2016.

11. Runjić, Lj., *Pravo međunarodnih organizacija*, Rijeka, Libertin naklada, 2019.
12. Seyersted, F., *Objective international personality of intergovernmental organizations: do their capacities really depend upon the conventions establishing them*, Copenhagen, Univeritetsforlaget, 1963.

Dokumenti i mrežni izvori:

1. Povelja Ujedinjenih naroda, *NN-MU*, br.15, 1993.
2. Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory Opinion: *I.C. J. Reports* 1949.
3. <https://informator.hr>
4. <https://www.enciklopedija.hr>
5. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf